Η σπουδαιότερη γλώσσα που άφησε ίχνη στην Ελλάδα, πριν γενικευθεί, η χρήση της Ελληνικής, ήταν μια γλώσσα με ευδιάκριτες καταλήξεις, που φανερώνουν κτήση ή τόπο, σε -σσος ή -νθος. Αυτή η γλώσσα άφησε τα σημάδια της στην μετέπειτα Ελληνική, δανείζοντας την ονόματα που φανερώνουν τόπο, κοινές λέξεις για δέντρα, πουλιά, τη γεωργία και έναν αριθμό μυθολογικών ή ηρωικών ονομάτων προσώπων. Αυτή η πρωταρχική « Προελληνική » γλώσσα δεν ήταν υποχρεωτικό να εμφανίζεται χωρίς τοπικές διαφοροποιήσεις. Μπορεί να ήταν μια οικογένεια συγγενών διαλέκτων παρά ενιαία γλώσσα. Σε κάποια περίοδο της Προϊστορίας εξαπλώθηκε στην Ελλάδα, τα νησιά, την Κρήτη, την Ανατολία και πιθανόν βόρεια και δυτικά μέσα στα Βαλκάνια.

Οι πιο πολλοί αρχαιολόγοι θεωρούν την Πρώιμη Χαλκοκρατία σαν την πιο γεωγραφικά διαδεδομένη εποχή, κατά την οποία οι αναζητήσεις πολλών ομάδων, που ίσως κατάγονται από μία αρχική φυλή, δημιούργησαν μια νέα σειρά συγγενών πολιτισμών σε διάφορα μέρη του Αιγαιακού Κόσμου. Η περίοδος με την μεγαλύτερη ομοιομορφία είναι η ΠΕ Ι και ΙΙ ανάμεσα περίπου στο 2800 και 2200 π.Χ. Μετά τις εισβολές, κατά την ΠΕ ΙΙΙ και Μεσοελλαδική, εμφανίζονται πάρα πολλές μορφές εξειδικευμένης ανάπτυξης, και όταν ανιχνεύονται διεθνείς δεσμοί, μοιάζουν να προέρχονται από το εμπόριο ή την πολιτική κυριαρχία μάλλον παρά από μια υποκείμενη πολιτιστική ενότητα. Για παράδειγμα, η Μεσομινωϊκή Κρήτη και η Μεσοελλαδική Ελλάδα υπήρξαν ριζικά ανόμοιες και δεν υπήρχε καμιά επαφή μεταξύ τους για αρκετούς αιώνες μετά το 2000 π.Χ. Οποιαδήποτε διάδοση συγγενών διαλέκτων στην Κρήτη και την Ελλάδα πρέπει να είχε γίνει πριν από τις εισβολές στην Ελλάδα, κατά την Μέση Χαλκοκρατία. Δεν μπορεί να συνέβη αργότερα, επειδή η επόμενη διείσδυση έγινε από μικρές ομάδες νέων δυναστών στην Ελλάδα, στο τέλος του 17ου αί. Αυτοί δεν έφθασαν στην Κρήτη ομαδικά και ακόμη και στην Ελλάδα τα γλωσσικά κατάλοιπα είναι πολύ πιο διαδεδομένα από ότι είναι οι νεόφερτοι. Κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού, η Μυκηναϊκή Ελλάδα και οι Χιττίτες της Ανατολίας παρουσιάζουν ορισμένες ομοιότητες, όπως η Κρήτη και η Ελλάδα σε άλλα σημεία, αλλά η Κρήτη και η Ανατολία δεν έχουν σχεδόν τίποτε κοινό. Οι Έλληνες και οι Χιττίτες είναι σίγουρα συγγενείς, ως κλάδοι των Ινδοευρωπαίων, και μπορεί καθένας χωριστά να έχει σχέση με τις καταλήξεις -όσος -νθος, έχοντας κληρονομήσει τα ονόματα, αλλά κανείς δεν φαίνεται υπεύθυνος για την διάδοση, ούτε παρουσιάζει στενή συγγένεια με την Κρητική γλώσσα. Για την εξάπλωση της Προελληνικής γλώσσας θα πρέπει να επεκτείνει την έρευνά του κανείς σε πρωϊμότερους χρόνους.

Τα εν λόγω κύρια ονόματα βρίσκονται συγκεντρωμένα κυρίως στις νότιες ακτές της Ανατολίας και μέχρι την Τρωάδα στα βορειοδυτικά. Στην Ελλάδα περιορίζονται κατά περίεργο τρόπο στην Κεντρική Ελλάδα και την Αττική. Σποραδικά απαντούν και στην Πελοπόννησο, την Β. Ελλάδα, τις ακτές της Κρήτης, την Κύπρο και στα παράλια του Ιονίου και της Αδριατικής. Τυπικά ονόματα οικισμών είναι Τίρυνς (-νθος) και Κόρινθος, βουνών Παρνασσός, Ερύμανθος, Λυκαβηττός, Υμηττός, ποταμών Κηφισ(σ)ός καί Ίλισ(σ)ός. Τέλος δε

δώδεκα περίπου οχυροί λόφοι φέρουν το όνομα Λάρισ(σ)α. Ονόματα που απαντούν στις Κυκλάδες είναι Κορησ(σ)ός στην Κέα, Απείρανθος στην Νάξο, Αμάρυνθος στην Εύβοια, Ερεσσός στη Λέσβο. Στη Ρόδο απαντούν στη μορφή της ανατολικής διαλέκτου, Ιαλυσός ή Λίνδος, που παραβάλλονται προς τα Έφεσος ή Αλικαρνασσός της απέναντι ακτής. Αυτά τα ονόματα είναι οπωσδήποτε δηλωτικά τόπων, στους οποίους οι κάτοικοι της Ελλάδας δεν έφθασαν ποτέ, ούτε οι άνθρωποι της ΠΕ ΙΙΙ, που ήταν φορείς της Γραπτής κεραμικής, τουλάχιστον απ' ότι δείχνουν τα ευρήματα, και θα ήταν δύσκολο να αποδώσουμε την εξάπλωση τέτοιων ονομάτων σε οποιαδήποτε άλλη περίοδο μετά το 2200 π.Χ. περίπου, μέσα στα όρια της Ελλάδος.

Η πρώτη αρχαιολογική σύνδεση προς την Πρωτοελλαδική περίοδο έγινε από τους Haley και Blegen το 1928. Τα επιχειρήματα τους έπεισαν τους περισσότερους αρχαιολόγους. Οι γλωσσικές αποδείξεις έχουν τριπλασιασθεί. Κάθε νέος ιστορικός χάρτης προσθέτει νέα ονόματα, ιδιαίτερα από τα Χιττιτικά ιστορικά ευρήματα. Τα ονόματα στην Ελλάδα δεν μπορούν όλα να συνδυασθούν με Πρωτοελλαδικά υπολείμματα, αν και αυτό μπορεί να γίνει για τα πιο σπουδαία. Μερικά ονόματα τα γνωρίζουμε κυρίως από πηγές των Κλασσικών και Ρωμαϊκών χρόνων ή από νομίσματα και επιγραφές. Άλλα μπορεί να μεταφέρθηκαν από ανθρώπους που μετακινούνταν ή να χρησιμοποιήθηκαν για ένα τόπο από συναισθηματικές ή παραδοσιακές παρορμήσεις. Η Ελλάδα ήταν τόσο πλατιά κατοικημένη σε όλες τις περιόδους της Προϊστορίας, ώστε οποιοσδήποτε μελετητής που επιδιώκει να εντάξει τα ονόματα τόπων σε μια ορισμένη περίοδο, έχει πολλές πιθανότητες να βρει δίπλα του τα ανάλογα όστρακα. Όμως οι ευρύτερες σκέψεις που εξετέθησαν πιο πάνω κατά γενικό τρόπο έχουν σαν σκοπό ακόμη να υποδηλώσουν ότι η Πρώιμη Εποχή του Χαλκού ήταν περίοδος διασποράς. Η σύγχυση που περιβάλλει το γλωσσικό αυτό πρόβλημα στις τελευταίες προϊστορικές μελέτες προέρχεται από την ύπαρξη δύο τάσεων: να το υπεραπλοποιήσουν, αποδίδοντας όλες τις μη Ελληνικές γλωσσικές μορφές σε μια και μόνο « Προελληνική » γλώσσα, και να ταυτίσουν αυτή τη γλώσσα με την Λουβική. Η Λουβική ανήκε στην Ινδοευρωπαϊκή και μιλήθηκε στην Ανατολία στον καιρό της Χιττιτικής αυτοκρατορίας. Χρησιμοποιεί παρόμοιες καταλήξεις και φαίνεται ότι έχει στενή σχέση με τα ονόματα που λήγουν σε -νθος -σσος, που βρίσκονται στα βουνά της Λυκίας και της Καρίας και κατά μήκος των νοτίων ακτών. Θεωρείται πιθανόν ότι η Λουβική δεν ανέπτυξε αυτονομία τόσο νωρίς όσο πιστεύεται και αποτελεί χαρακτηριστικό αναγόμενο στο δεύτερο μισό της δεύτερης χιλιετίας, χωρίς σαφές αρχαιολογικό παρελθόν. Μοιράζεται με τους Χιττίτες τις περίεργες καταλήξεις -άσσος / -ντα και οι δύο αυτές γλώσσες έχουν ενσωματωμένες ρίζες από παλαιότερες γλώσσες, στις όποιες προσθέτουν αυτές τις τυπικές καταλήξεις. Οι χρονολογικές δυσκολίες που ανακύπτουν από τον συσχετισμό της Λουβικής με μια γλώσσα της τρίτης χιλιετίας στην Ελλάδα είναι εμφανείς ακόμη και στους αισιόδοξους. Το ίδιο εμφανείς είναι και οι αρχαιολογικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε στην κατανόηση της εξάπλωσης των Προελληνικών διαλέκτων στην Ελλάδα σε οποιαδήποτε μεταγενέστερη περίοδο.

Δύο μάλλον αθεμελίωτες θεωρίες των τελευταίων χρόνων ταυτίζουν τους Κρήτες και τους

κατοίκους της ηπειρωτικής Ελλάδος της Μέσης Εποχής του Χαλκού με τους Λουβίους της Ανατολίας και ερμηνεύουν την αρχή του πολιτισμού της δεύτερης χιλιετίας ως προϊόν Λουβικής εισβολής στην Ελλάδα. Αυτές οι θεωρίες αντικρούονται αμοιβαία για την Κρήτη και την Ελλάδα, από τη στιγμή που είχαν εντελώς διαφορετική ιστορία η μία από την άλλη από το 1900 π.Χ. και εφεξής. Οι θεωρίες βασίζονται σε μια επιπόλαιη σύγκριση ονομάτων και καταλήξεων, πράγμα που κρύβει μια πραγματική περιπλοκή γεγονότων σ' εκείνα τα χρόνια και αγνοεί τους υποκείμενους πληθυσμούς, οι όποιοι επηρέασαν την γλώσσα σε κάθε περιοχή. Στην πραγματικότητα οι υποθέσεις εκτίθενται λανθασμένα. Οι Κρήτες δεν είναι Λούβιοι, είναι Μίνωες, όποιο κι' αν ήταν το όνομα που χρησιμοποιούσαν οι ίδιοι. Ο άνδρας που πρώτος έδωσε το όνομα Παρνασσός στο βουνό πίσω από τους Δελφούς, δεν ήταν Λούβιος αλλά Ελλαδίτης, άσχετα αν αυτό έγινε στην Πρώιμη ή την Μέση Εποχή του Χαλκού (οικισμοί και των δύο εποχών υπάρχουν κάτω από τον Παρνασσό). Ο άνθρωπος που χρησιμοποιεί τη λέξη monte δεν ταυτίζεται φυλετικά, θρησκευτικά, καλλιτεχνικά ή χρονολογικά με εκείνον που χρησιμοποιεί τη λέξη mons, όσο κι αν οι δύο λέξεις είναι γλωσσικά συγγενείς μεταξύ τους. Αρχιτεκτονική και γραφή του Αιγαίου δεν έχουν μέχρι τώρα εμφανισθεί σε Λουβικό έδαφος και όταν οι δύο περιοχές κάνουν την εμφάνιση τους κατά την ιστορική περίοδο, οι Έλληνες, οι Κρήτες και οι Λύκιοι φανερά κατατάσσουν τους εαυτούς τους σε διαφορετικές φυλές.

Στα πέντε χιλιάδες χρόνια που μεσολαβούν ανάμεσα στη Νέα Νικομήδεια και τους Λακκοειδείς τάφους των Μυκηνών εμφανίζονται συνεχείς αλληλεπιδράσεις μεταξύ της Ελλάδος, της Ανατολίας, της Κύπρου, της Ανατ. Μεσογείου και της Κρήτης. Θα ήταν αδύνατο να υπάρχουν τόσο μεγάλες διαφορές ανάμεσα στις διάφορες γλώσσες που θα επέτρεπαν στον κάθε μετακινούμενο λαό να αποκτά μια καινούργια γλώσσα. Οι μετακινήσεις ήταν επόμενο να δημιουργήσουν τοπικές ιδιομορφίες, που όμως ανήκαν σε μια ή δύο μεγάλες γλωσσικές οικογένειες και οι ομοιότητες τους στο λεξιλόγιο που χρησιμοποιούσαν δεν είναι δυνατόν να ταυτισθούν αρχαιολογικά με τις εισβολές. Υπάρχει μεγάλη πιθανότης ότι τα ονόματα σε -νθος / -σσος διεσπάρησαν γεωγραφικά από ανθρώπους με μακρινή συγγένεια. Υπάρχει ακόμη η πιθανότης ότι μερικά ονόματα αυτού του τύπου, που ανήκουν στη δεύτερη χιλιετία και απαντούν στην Ανατολία, να προέρχονταν από την Κρήτη ή την Ελλάδα.

Η λέξη « Προελληνικός » δεν σημαίνει — κι ούτε θα έπρεπε να σημαίνει — « μη Ινδοευρωπαϊκός ». Μιλώντας στην αρχαιολογική γλώσσα μπορούμε να πούμε ότι οι άνθρωποι της Πρωτοελλαδικής περιόδου ήταν δυνατόν να είναι γνήσιοι πρόδρομοι των Μυκηναίων και να είχαν φυλετική συγγένεια με τους Λουβίους, οι όποιοι αναδύθηκαν και απέκτησαν εθνική ταυτότητα μισή χιλιετία αργότερα, κάτω από την αυτοκρατορία των Χιττιτών. Οι συνέπειες αυτής της θεωρίας για τις Κυκλάδες και την Κρήτη θα πρέπει να ήταν πολύ ενδιαφέρουσες. Τώρα φαίνεται η κατάλληλη στιγμή να τηρήσουμε μια προσεκτική στάση και να μη κάνουμε το πήδημα στο σκοτάδι με εντυπωσιακές θεωρίες μεταναστεύσεων ή συγγενειών. Όμως, στην ηπειρωτική χώρα, τουλάχιστον, δεν συναντούμε μεγάλη δυσκολία στο να σχηματίσουμε σαφή εικόνα για τους αρχιτέκτονες της

Οικίας των Κεράμων ή αυτούς που χρησιμοποιούσαν σφραγίδες και ενεπίγραφα αγγεία και να τους θεωρήσουμε μέλη μιας Ινδοευρωπαϊκής φυλής, επιδεκτικούς νέων ιδεών από τα παλαιότερα Ελληνικά φύλα και τους σύγχρονους πολιτισμούς της Ανατολής.

Μερικές από τις « προελληνικές » λέξεις που επέζησαν στην κλασσική Ελλάδα μας βοηθούν να αναπλάσσομαι χαμένες παραστάσεις του πρώιμου Αιγαιακού κόσμου. Οι λατρευόμενες και μυθικές, εξέχουσες μορφές *Νάρκισσο*ς, και *Υάκινθο*ς είναι από τις πιο εντυπωσιακές των όμορφων ημίθεων, οι όποιοι επιμένουν να πεθαίνουν νέοι. Η
Μάρπησσα
είναι εξίσου θαυμαστή γιατί είχε το θάρρος να αρνηθεί το γάμο με ένα θεό. Ιδιαίτερα πλούσιες είναι οι λέξεις που σημαίνουν είδη διατροφής:
*όλυνθο*ς
(άγριόσυκο),
*κέρασο*ς
(κερασιά),
αψίνθιον
,
μίνθη
καί
*καλάμινθο*ς
(ποικιλίες της μέντας),
*κολόκυνθο*ς
,
*ερέβινθο*ς
,
*τερέβινθο*ς
(φιστικιά),
*κισσό*ς
,
*βύσσο*ς
ή
*κάρπασσο*ς
(λινάρι), πάνω στο οποίο περιφέρεται η
μέλισσα
. Πουλιά της ξηράς και της θάλασσας πήραν τώρα τα ονόματα τους που μεταβιβάσθηκαν στους μεταγενέστερους Έλληνες:
φάσσα
,
*αίγινθο*ς
,
*σκίνθο*ς
. Υπάρχουν ποικίλα εδώδιμα θαλασσινά στα όποια περιλαμβάνεται ο
*βρύσσο*ς
, θηλαστικά της ξηράς τα οποία αργότερα εξαφανίζονται όπως ο
*βόνασο*ς
ή

*βόλινθο*ς
δηλ. ο Ευρωπαϊκός βίσων, του οποίου οστά δεν έχουν βρεθεί μέχρι σήμερα. Στα αντικείμενα καθημερινής χρήσης περιλαμβάνονται ο
*υρισσό*ς
(πλεχτό μικρό καλάθι), η
πίσσα
, το
γλίττον
ή
γλιττόν
(κόλλα), ο
*υσσό*ς
(ακόντιο), ο φημισμένος Κρητικός λουτήρας, (η)
*ασάμινθο*ς
(τον δανείστηκαν αργότερα από τον
Λαβύρινθο
), και το παιγνίδι που παιζόταν μετά το λουτρό και λεγόταν
πεσσοί
. Η έρευνα θα έπρεπε να κορυφωθεί με δύο λέξεις χωρίς τις οποίες κανείς Έλλην δεν θα μπορούσε να ζήσει,
θάλασσα
και
γλώσσα
.